

Uønskede seksuelle opplevelser på digitale medier

Lars Roar Frøyland

Mange unge har seksuelle erfaringer i løpet av oppveksten som oppleves som ubehagelige eller uønskede. Uønskede seksuelle opplevelser på digitale medier har fått særlig mye oppmerksomhet de seneste årene, både politisk og i offentligheten ellers. Samtidig har vi foreløpig begrenset kunnskap om forekomsten av slike opplevelser blant norske barn og unge. Dette notatet oppsummerer kunnskap fra spørreundersøkelsen Ung i Oslo 2021 om uønskede seksuelle opplevelser på digitale medier blant ungdom i Oslo.

OM UØNSKEDE SEKSUELLE OPPLEVELSER PÅ DIGITALE MEDIER

Uønskede seksuelle opplevelser kan spenne fra alvorlige overgrep til trakasserende bemerkninger. Få vil ha de mest alvorlige erfaringene, mens en stor del av barn og unge i løpet av oppveksten vil bli utsatt for mindre alvorlige hendelser.

En bekymring de seneste årene knytter seg til hvordan digitale medier har blitt en ny arena hvor unge blir utsatt for uønsket seksuell oppmerksomhet, i form av uønskede seksuelle henvendelser, press om å sende nakenbilder og at seksualiserte bilder og filmer spres uten samtykke fra den avbildede. Erfaringene kan omfatte både kommunikasjon mellom jevnaldrende og mellom voksne og barn.

FORSKNINGSPROSJEKTET «INTERNETRELATERTE OVERGREP MOT BARN OG UNGE»

I forskningsprosjektet «Internettrelaterede overgrep mot barn og unge» har NOVA publisert en kunnskapsoppsummering om hva vi vet om unge som utsettes for seksuelle overgrep via digitale medier, de som utøver dette, hvordan det skjer, hvorfor det skjer og hvordan det norske samfunnet håndterer hendelsene (Frøyland et al., 2021). Rapporten kartlegger hendelser i hele spekteret fra uønskede og ubehagelige seksuelle erfaringer på nett til svært alvorlige seksuelle overgrep.

Som del av prosjektet oppsummerer dette Kort oppsummert-notatet funn fra undersøkelsen Ung i Oslo 2021 om uønskede seksuelle opplevelser på digitale medier blant elever i ungdomsskolen og videregående skole.

Notatet avgrensner seg fra utsatthet for alvorlige seksuelle overgrep og fra utøvelse av både dette og de seksuelle opplevelsene som inngår i analysene.



Sherise VD @ Unsplash

TIDLIGERE FORSKNING OM NORSKE BARN OG UNGE

Tre studier har til nå kartlagt seksuelle opplevelser på digitale medier blant norske barn og unge. Ungdomsundersøkelsen om erfaringer med vold og overgrep (UEVO-studien) har kartlagt forekomsten av seksuelle erfaringer på nett blant norske 12-16-åringer (Hafstad & Augusti, 2019). Nær halvparten av deltakerne oppga minst ett tilfelle av seksuell kontakt på nett eller sosiale medier. Det mest vanlige var å bli vist seksualiserte bilder av andre, fulgt av å bli bedt om å sende nakenbilder av seg selv og å bli invitert til sexprat på nett. Det var mindre vanlig å ha erfaringer med konkrete seksuelle handlinger.

Barn og medier-undersøkelsen har kartlagt erfaringer blant norske 13-18-åringer med deling av nakenbilder og seksuelle kommentarer (Medietilsynet, 2020). Nær halvparten av de unge hadde blitt spurt om å dele et nakenbilde av seg selv. Tilnærmet like mange hadde mottatt nakenbilder. I fire av ti tilfeller var den som spurte eller som sendte bilde en ukjent. Tre av ti hadde fått seksuelle kommentarer på nett. Av disse opplevde 29 prosent erfaringen som ekkel eller skremmende.

I undersøkelsen EU Kids Online ble norske 11-17-åringer spurt om erfaringer med å motta uønskede seksuelle henvendelser på digitale medier (Barbovschi & Staksrud, 2020). Samlet oppga 32 prosent å ha opplevd dette, enten fra en jevnaldrende eller fra en voksen.

En mangel i foreliggende studier er at det ikke skiller tydelig mellom ønskede og uønskede erfaringer eller om hendelsene innebærer kontakt med voksne eller med andre unge.

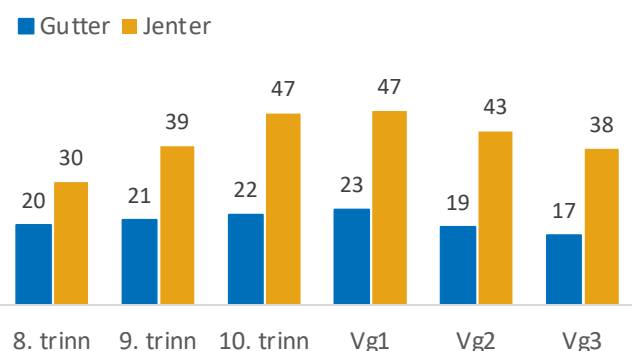


UØNSKEDE SEKSUELLE OPPLEVELSER PÅ DIGITALE MEDIER BLANT UNGE I OSLO

Ungdommene som deltok i Ung i Oslo 2021 ble spurt om det å oppleve press eller tvang om å sende nakenbilder, å bli tilsendt uønskede nakenbilder, at nakenbilder blir spredt uten samtykke og det å motta uønskede seksuelle henvendelser på digitale medier. Figur 1 viser hvor vanlig det er å ha *minst én* av disse erfaringene i løpet av det siste året for gutter og jenter på ulike klassetrinn.

Samlet oppgir 41 prosent av jentene og 21 prosent av guttene å ha hatt minst én slik opplevelse i løpet av det siste året. Figur 1 viser at erfaringene er mest vanlige mot slutten av ungdomsskolen og i starten av videregående skole. Mens 30 prosent av jentene og 20 prosent av guttene i 8. trinn har hatt slike opplevelser i løpet av det siste året, gjelder det samme 47 prosent av jentene og 23 prosent av guttene i første trinn på videregående skole. I siste trinn på videregående skole synker forekomsttallene til 38 prosent for jenter og 17 prosent for gutter.

Figur 1. Prosentandel av gutter og jenter på ulike klassetrinn som har hatt minst én uønsket seksuell opplevelse på digitale medier det siste året.



OM UNG I OSLO 2021

Ung i Oslo 2021 er en spørreundersøkelse til elever i alle klassetrinn fra 5. trinn på barneskolen til siste trinn på videregående skole. Lignende undersøkelser har vært gjennomført seks ganger i perioden fra 1996 til 2021. Undersøkelsen gjennomføres som en del av Ungdata, som er lokale spørreundersøkelser der barn og unge svarer på spørsmål om hvordan de har det, og hva de driver med på fritiden.

I Ung i Oslo 2021 ble det utviklet et sett med spørsmål til elever i ungdomsskolen og videregående skole om erfaringer med å bli utsatt for uønskede seksuelle opplevelser på digitale medier. Spørsmålene gikk til en tilfeldig tredel av utvalget i undersøkelsen. Samlet gikk spørsmålene til 3 328 elever i ungdomsskolen og 2 149 elever i videregående skole. Svarprosenten var henholdsvis 65 og 43 på de to skolenivåene.

Analysene i notatet er vektet for å korrigere for skjevheter i klassetrinns- og bydelsfordeling. For mer informasjon om Ung i Oslo 2021, se Bakken og Osnes (2021).

ULIKE TYPER AV UØNSKEDE SEKSUELLE OPPLEVELSER PÅ DIGITALE MEDIER

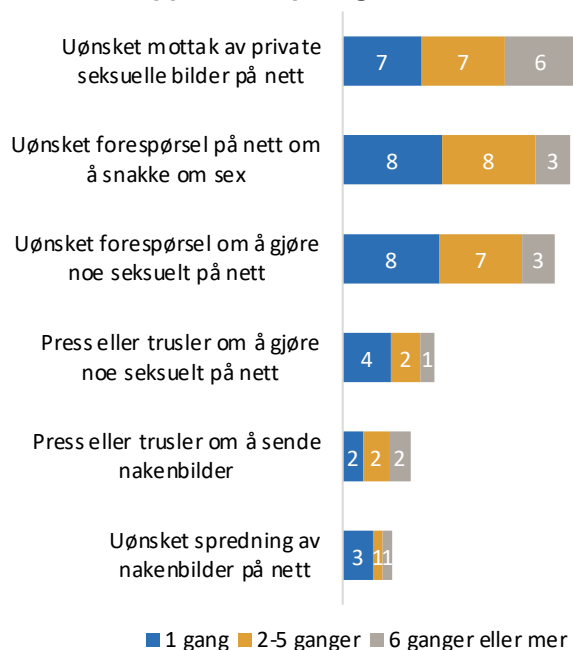
Hvor vanlig er ulike typer av uønskede seksuelle opplevelser på digitale medier blant unge i Oslo? Figur 2 viser *forekomsten* og *frekvensen* av de ulike handlingene som inngår i samlemålet på slike opplevelser.

Den mest vanlige erfaringen er å ha fått tilsendt personlige seksuelle bilder uten at dette var ønsket, noe til sammen 20 prosent av de unge har opplevd i løpet av det siste året. For 6 prosent av de unge er dette noe som har skjedd seks eller flere ganger i løpet av det siste året. Av de som har mottatt slikt materiale oppgir rundt én tredel at avsender ved det siste tilfellet var en jevnaldrende de kjente fra før, én tredel fikk dette fra en jevnaldrende de ikke kjente, mens den siste tredelen oppgir at avsender var en voksen eller at de ikke vet om det var en voksen eller en ungdom.

19 prosent av de unge har mottatt uønskede forespørsler på digitale medier om å snakke om sex. For åtte prosent av de unge har dette skjedd én gang, mens tre prosent har opplevd dette seks eller flere ganger i løpet av det siste året. Lignende andeler gjelder for å ha fått uønskede forespørsler om å gjøre noe seksuelt på nett. Fordelingen når det kommer til utøver er omtrent lik som for det å få tilsendt private seksuelle bilder uten at det var ønsket, hvor én tredel av avsenderne ved det siste tilfellet var kjente jevnaldrende, én tredel var ukjente jevnaldrende og de resterende var enten voksne eller ukjent om det var voksne eller jevnaldrende.

De siste tre hendelsene er mindre vanlige blant ungdom i Oslo. Syv prosent av de unge oppgir å ha opplevd press eller trusler om å gjøre noe seksuelt på nett i løpet av det siste året, hvor flertallet av disse har opplevd dette én gang. Seks prosent har følt seg presset eller truet til å sende bilder der de er helt eller delvis nakne, mens fire prosent har opplevd at seksualiserte bilder av dem har blitt spredd på nett uten deres samtykke.

Figur 2. Utsatthet for ulike typer uønskede seksuelle opplevelser på digitale medier.



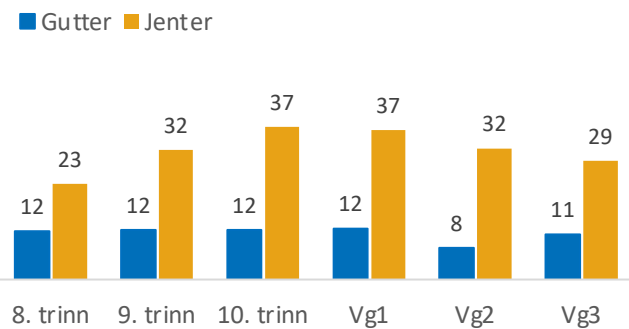
OM UØNSKEDE SEKSUELLE HENVENDELSER PÅ DIGITALE MEDIER

Én type uønskede seksuelle opplevelser på digitale medier består av å motta henvendelser om å snakke om sex, om å utføre seksuelle handlinger eller å bli forsøkt presset eller truet til å utføre slike handlinger.

Henvendelsene kan komme både fra personer man kjenner fra før og fra ukjente. Tre spørsmål i Ung i Oslo 2021 dekket slike erfaringer. I figur 3 er spørsmålene slått sammen til et samlemaal, som viser hvor utbredt det er blant gutter og jenter på ulike klassetrinn å ha mottatt slike henvendelser.

Figuren viser tydelig at disse erfaringene er langt vanligere blant jenter enn blant gutter, og særlig i midten av ungdomstiden. Mens rundt én av ti gutter på alle klassetrinn oppgir å ha erfaringer med uønskede seksuelle henvendelser på digitale medier, gjelder det samme mer enn én av tre jenter på 10. trinn i ungdomsskolen og 1. trinn på videregående skole. Forholdstallene mellom gutter og jenter endrer seg også en del i løpet av ungdomstiden, hvor rundt dobbelt så mange jenter som gutter har slike erfaringer i 8. trinn, mens dette øker til tre ganger så mange i andre klassetrinn.

Figur 3. Prosentandel av gutter og jenter på ulike klassetrinn som har opplevd minst ett tilfelle av uønskede seksuelle henvendelser på digitale medier det siste året.

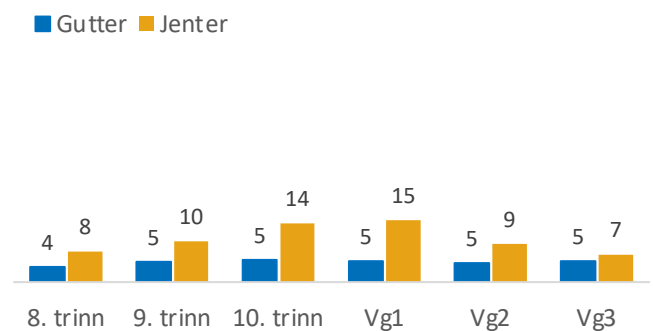


Nærmere analyser av tallene viser at det er langt vanligere å oppleve uønskede seksuelle henvendelser på digitale medier fra jevnaldrende enn fra voksne, særlig blant jenter. Mot slutten av ungdomsskolen og i starten av videregående skole oppgir nær 70 prosent av jentene at den siste henvendelsen de mottok kom fra en jevnaldrende. I siste trinn på videregående skole synker denne andelen til 43 prosent. Blant gutter er det langt vanligere å ha opplevelser hvor den som tar kontakt er voksen eller man er usikker på om det er en voksen eller jevnaldrende. På alle klassetrinn oppgir mellom 40 og 55 prosent av guttene at den siste uønskede seksuelle henvendelsen de mottok kom fra en jevnaldrende, mens de resterende har blitt kontaktet av voksne eller er usikker på hvem den som tok kontakt var.

OM BILDEBASERTE SEKSUELLE OVERGREP

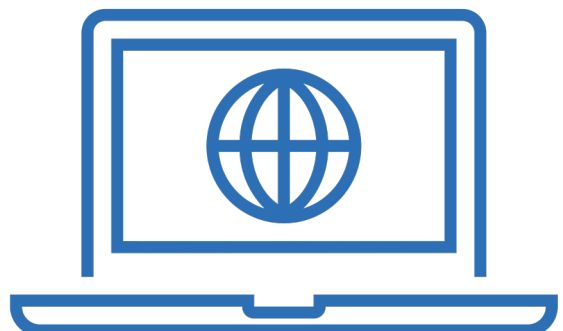
Samlet er det 16 prosent av de unge i Oslo som i løpet av det siste året har sendt bilder der de er helt eller delvis nakne. Av disse opplevde 33 prosent seg litt eller veldig presset til å sende bildene, fordelt på 43 prosent blant jenter og 17 prosent blant gutter. I litteraturen er det vanlig å definere erfaringer med å bli presset eller truet til å dele nakenbilder eller at slike bilder blir spredt uten samtykke som ulike typer av bildebaserede seksuelle overgrep. I figur 4 er disse erfaringene slått sammen til et samlemaal på slike overgrep.

Figur 4. Prosentandel av gutter og jenter på ulike klassetrinn som har opplevd minst ett tilfelle av bildebaserede seksuelle overgrep det siste året.



Som for det å motta uønskede seksuelle henvendelser på digitale medier, er det jentene mot slutten av ungdomsskolen og i starten av videregående skole som oftest blir utsatt for bildebaserede seksuelle overgrep. Henholdsvis 14 og 15 prosent av jentene i 10. trinn på ungdomsskolen og 1. trinn på videregående skole har hatt slike erfaringer i løpet av det siste året. Blant gutter ligger forekomsttallene rundt fem prosent i alle klassetrinn på de to skolenivåene. I starten av ungdomsskolen og i slutten av videregående skole er det tilnærmet ingen forskjell mellom gutter og jenter.

Om man skiller det å ha blitt presset eller truet til å sende nakenbilder og det å oppleve at slike bilder har blitt spredt uten samtykke viser det seg at det særlig er førstnevnte som er vanlig blant jenter i slutten av ungdomsskolen og starten av videregående skole. Det er også noe vanligere å oppleve at bilder blir spredt uten samtykke i nettopp disse årene.

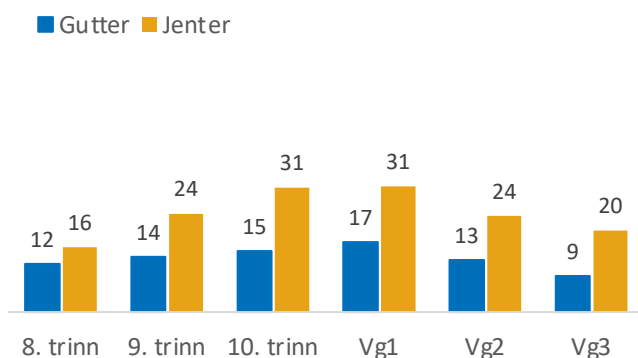


OM DIGITAL BLOTING

I rapporten om seksuelle overgrep via digitale medier har vi valgt å skille ut digital blotting som en egen type overgrep, selv om det også kan forstås som en under-type av bildebaserte seksuelle overgrep. Figur 5 viser at det å få tilsendt private seksuelle bilder uten at dette var ønsket er noe mange unge opplever. Blant elever i 8. trinn er erfaringene tilnærmet like vanlig blant gutter og jenter, mens jentene deretter har flere slike erfaringer gjennom ungdomstiden. Mot slutten av ungdomsskolen og i starten av videregående skole oppgir nær én av tre jenter å ha mottatt slike bilder minst én gang i løpet av det siste året.

Blant jenter er den vanligste avsenderen en jevnaldrende man ikke kjenner fra før, noe som gjelder mellom 40 og 50 prosent av de forrige erfaringene på alle klassetrinn utenom siste trinn i videregående skole. Mange jenter opplever også å motta private seksuelle bilder uten at det var ønsket fra jevnaldrende de kjenner fra før. Blant gutter er det vanligst å motta bilder fra en jevnaldrende de kjenner fra før, noe som gjelder over halvparten av tilfellene i de fleste klassetrinn. Både jenter og gutter på 8. trinn i ungdomsskolen skiller seg noe ut, ved at rundt fire av ti erfaringer knytter seg til bilder fra voksne eller fra en de ikke vet om var voksen eller en jevnaldrende.

Figur 5. Prosentandel av gutter og jenter på ulike klassetrinn som har fått tilsendt private seksuelle bilder uten at det var ønsket minst én gang det siste året.



FRAMTIDIG FORSKNING

Dette notatet dekker unges erfaringer med hendelser som sorterer i den mindre alvorlige delen av uønskede seksuelle opplevelser via digitale medier. At hendelsene sorterer i denne delen av spekteret betyr likevel ikke at de ikke kan være både skremmende og ubehagelige for den som har opplevelsen.

Unge erfaringer med denne typen hendelser skal kartlegges videre i et nytt forskningsprosjekt i samarbeid mellom NOVA og Nasjonalt kunnskapssenter for vold og traumatisk stress (NKVTS). Forskningsprosjektet skal også ta i bruk materiale fra norske straffesaker for å studere unges erfaringer med alvorlige typer av uønskede seksuelle hendelser og seksuelle overgrep via digitale medier. Sist skal prosjektet studere utøvere av seksuelle overgrep via digitale medier. Dette skal gjøres ved hjelp av analyser av domsmateriale, samt intervjuer med dømte utøvere og personer som arbeider med både utøvere og utsatte barn og unge i sitt daglige virke. Resultatene fra prosjektet skal foreligge som en NKVTS-rapport i løpet av 2022.

Tematikken vil også inngå i spørreundersøkelsen UngVold 2023.

SEKSUELLE OVERGREP VIA DIGITALE MEDIER

Seksuelle overgrep via digitale medier omfatter et bredt spekter av ulike hendelser. I kunnskapsoppsummeringen (Frøyland et al., 2021) sorterer vi hendelsene i følgende kategorier:

- Bildebaserte seksuelle overgrep
- Digital blotting
- Seksuelle henvendelser fra voksne på digitale medier
- Grooming
- Seksuelle overgrep initiert på digitale medier
- Seksuell utpressing på digitale medier
- Digitalt overgrepsmateriale
- Direkteoverførte bestillingsovergrep

Av disse hendelsene er det mest vanlig å ha erfaringer med å motta seksuelle henvendelser fra voksne, samt bildebaserte seksuelle overgrep og digital blotting gjennom enten å oppleve at egne seksualiserte bilder blir spredd digitalt eller å motta seksuelt materiale fra andre uten at dette var ønsket.

Oppdragsgivere: Justis- og beredskapsdepartementet

Forskere: Lars Roar Frøyland (prosjektleder), Gerd-Marie Solstad, Patrick L. Andersen, Siri B. Tveito, Siri H. Folstad og May-Len Skilbrei

Mer informasjon:

<https://oda.oslomet.no/oda-xmliui/handle/11250/2755418>

Referanser:

- Bakken, A. og Osnes, S. M. (2021). Ung i Oslo 2021. Ungdomsskolen og videregående skole. NOVA Rapport 9/2021. <https://hdl.handle.net/11250/2783761>
- Barbovschi, M., & Staksrud, E. (2020). The experiences of Norwegian adolescents with online sexual messages. Universitetet i Oslo. https://www.hf.uio.no/imk/forskning/prosjekter/eu-kids-iv/rapporter/eu-kids-online-2020/report_no_experiences-with-sexual-messages_final5.pdf
- Frøyland, L. R., Solstad, G. M., Andersen, P. L., Tveito, S. B., Hausland, S. F., & M.-L. Skilbrei (2021). *Seksuelle overgrep mot barn og unge via digitale medier. En kunnskapsoversikt*. NOVA Rapport 3/21. <https://oda.oslomet.no/oda-xmliui/handle/11250/2755418>
- Hafstad, G. S., & Augusti, E.-M. (2019). *Ungdoms erfaringer med vold og overgrep i oppveksten* (Rapport 4/2019). NKVTS. https://www.nkvts.no/content/uploads/2019/10/Rapport_4_19_UEVO.pdf
- Medietilsynet. (2020b). *Barn og medier 2020: Seksuelle kommentarer og nakenbilder* (Delrapport 4). <https://medietilsynet.no/globalassets/publikasjoner/barn-og-medier-undersokelser/2020/200519-delrapport-4-seksuelle-kommentarer-og-delning-av-nakenbilder---barn-og-medier-2020.pdf>

Referere til denne oppsummeringen:

- Frøyland, L. R. (2021). *Uønskede seksuelle opplevelser blant unge*. Kort oppsummert 2/2021. NOVA. <https://hdl.handle.net/11250/2827623>